

Ataç'ın Hatırlattıkları

Ahmet İNAM

Ataç'tan öğreneceklerimiz bitmedi. Benim gözümde o, korkusuzca yürüdüğü yolda yargılarında göze alan, zevk açıcı, revnak verici, ufuk genişletici, aratıcı, düşündürücü, duyurucu, devindirici, elbette kimileri için can sıkıcı, tepki uyandırıcı idi. Edebiyatı kendisi olarak, kendi ufku içinde gelenekten geleceğe taşımaya çabalayan, içten bir denemeci, sınavıcı edebiyat insanıydı. Şimdi bu savları kendi öykümden yola çıkarak açmaya çalışayım.

Bin dokuz yüz altmışlı yılların başlarında yayımlanmış şiirlerimi ve edebiyat dışı bir yazımı saymazsak, ben edebiyata eleştiri ile başladım diyebilirim. Bu alanda ilk yazım 1967 Ağustos sayısında Halil İbrahim Bahar'ın çıkardığı *Soyut* dergisinde “Türk Edebiyatını Dokumak” başlığını taşıyordu. Tam yirmi yaşına girdiğim zaman diliminde, o zamanki bilgi donanımıyla, edebiyatımızın işleyişinde eleştirimizin ne gibi yetersizlikleri olduğunu vurguluyordum. Temel çıkış noktam, eleştirimizde bilimin ve felsefenin eksikliği idi.

Bu yazım, o dönemin eleştiri ağırlıklı *Yordam* dergisinin ilgisini çekmişti. Hüseyin Cöntürk'ü o çevrede tanıdım. Asım Bezirci ağabeyi İstanbul'da muhasebecilik yaptığı kurumda görüp sevmiştim. O zamanki eleştiri anlayışında ve tavrımda yalnızlığımı ima eden sözleri beni düşündürmüştür.

İki usta da “nesnel eleştirinin” temellerini atmak isteyen edebiyatçılardı. Cöntürk gerek yaşayışı gerekse kavrayışıyla beni daha fazla etkilemiş bir eleştirmendi. Nesnel eleştiriye edebiyatımıza yerleştirerek, yapıtlar üzerine verilen temelsiz, sığ, “öznel” yargılardan kurtulacaktık. Nasıl yapacaktık bunu? Cöntürk'le tartışmalarımızda o, nesnel eleştiri tekniğini Batı'dan alıp edebiyatımıza uygulamamız gerektiğini savunuyordu. Ben buna karşı çıkıyor, kuramı da uygulamayı da biz yapacağız diyordum. Cöntürk bu savıma biraz alaycı bir tavırla bakıyor, kuramı başaramayacağımızı söylüyordu. Ben yirmili yaşlarda *Çözümleyici Eleştiri* adıyla o dönemdeki bilgim ve anlayışım doğrultusunda hem kuram hem de uygulama yapmaya çalıştım. Yetmişli yılların başında tamamladım çalışmaları-

rımı. Sonra deneme yazmaya geçtim. O yıllardaki bu çabalarım önce *Ararken* sonra bazı değişikliklerle *Eleştirinin Kıyılarında* adıyla yayımlandı. O yıllarda edebiyatı “bilimsel” açıdan inceleyebilecek bir *edebiyat bilimi* kurulabileceğini düşünüyordum. Şimdilerde kimi akademik ve akademik olmayan çevrelerde aynı tavrı görmek mümkündür. Birtakım hesap kitap ya da tekniklerle “nesnel”, “evrensel” estetik yargılarda bulunulabileceğini, örneğin bir şiirin güzelliğinin “bilimsel” olarak kanıtlanabileceğini söylüyorlar.

Bir gün *Yordam*’ın edebiyat politikasıyla ilgili bir konuşmada ölünceye dek hep yeni, hep farklı olanın iz sürücüsü, pırl pırl bir arayıcı olan Cöntürk, Ataç’ın ne denli önemli bir eleştirmen olduğunu söylediğinde şaşırılmıştım. “Öznellik”, “nesnellik” kavramlarının edebiyatta işleyişine karşı çıkıyordu. Kafamızda sağlamlığından şu ya da bu biçimde kuşku duymadığımız “bilimsel”, “metafizik”, “ideolojik” görünüşlü kalıplardan yola çıkarak değerlendirmenin “farklı”, “yeni”, “başka” olanı görmeyi engelleyeceğini söylüyordu. Bir süre “Şairler Sözlüğü” başlığı altında şairler üzerinde cesur yargılarda bulundu. Epey tepki çekti.

Edebiyat eleştirisinde “öznel”, “nesnel”, bilimsel” kavramlarının tartışıldığı zemin çoğu zaman farkında olmadığımız metafizik inançlarımıza dayanıyor. Ataç’ı değerlendirirken de bu tür metafizik inanç ve kabullerimiz iş başında oluyor.

Kimilerine göre hesabı verilemeyen gelişigüzel “afaki” yargılarla genellikle sanat alanında özellikle de edebiyatta değerlendirme yapılamaz. Bunun için eleştirinin dayandığı “bilgilere” gerek vardır. Kuramdan, kuramlardan yola çıkmak gerekir. Duygulara dayanan, “beğendim, beğenmedim” gibi yargılarla eleştiri yapılamaz. Eğer nesnellik denen şey bu düzlemde bir anlayışsa, Ataç’ın karakterinden, sezme gücünden, cesur yargılarından yola çıkan görüşleri “öznel”dir.

Elbette bir çeşit “öznellik” vardır ki, “değer” göremez, “yapıt” göremez. Sığdır. Günlük çıkarların, geliştirilememiş, eğitilememiş, inceltilememiş duyguların etkisiyle iş görür. Oysa kendini titiz bir yaşantı ve bilgi donanımıyla sürekli olarak besleme sorumluluğunu üstlenmiş, kendini cesurca değerlendirmelerinin dayanağı olarak ortaya koyan, incelmış zevki, büyük emeklerle işlenmiş bir değerlendirme alt yapısını taşıyan, yaşamla yoğrulmuş öznellik vardır ki sanat ve edebiyat böyle öznelliklerle can bulur. İncelmış zevk, “zevk-i selim”, çarpım cetveli öğrenilir gibi, belli teknikler ve kalıplar üretilerek elde edilemez. Ezberci, kalıpcı, teknik bağımlısı bir bakış ancak var olan durumu görür, alışkanlıkların dışına çıkamaz. Edebiyatı devindiremez, ona heyecan katamaz, onu yalnızca “idame” ettirir.

Ya kaba, keyfi, kaprisli ya da iyice tekniğe gömülmüş, Batı'dan “evrensel”, “bilimsel” olduğu sanılarak kopya edilen eleştirii tavrıyla bu ülkenin fikir ve sanat pınarına katkıda bulunulabileceğini sanmıyorum.

İşte tam bu noktada Ataç, “tek” olanı, “yeni”, “farklı” olanı görmeye çabalayan cesur bir arayıcı idi. Örneğinin divan şiirine gösterdiği özenle geleneği göz ardı etmeyen bir tutumu var. Yeninin kökleri olduğunu hatırlatması açısından bir edebiyat eleştirisinin nasıl olması ya da olmaması konusunda bir örnek oluşturuyor. Bilgili ama bilgisinin aptallaştırıp sığlaştırarak yozlaştırmadığı, sezgileri güçlü; edebiyat yaşantısını gerçekleştirebilecek donanım, tutum ve ufka sahip; cesur, özgür, özerk, dolayısıyla yalnız kalıp tüm edebiyat çevrelerinden uzaklaştırılabilmeyi göze alan, kendisi olabilmiş, arayan, bulan, öne süren, kendini ve kendi gibileri korkusuzca eleştirebilen, başka görüşlere açık ama kendi görüşünün ardında durabilen bir insandır o. Böyle eleştirmenler bekliyoruz. Umuyoruz.

Ataç şimdilik bana bunları hatırlattı.

Ağustos 2014, Ankara